

A SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÁS IRÁNTI IGÉNYEK VIZSGÁLATA EGY TERVEZŐIRODÁBAN – NÉHÁNY MÓDSZERTANI PROBLÉMA

dr. Patek Ferenc

A vizsgálat célkitűzései

A KGMTI műszaki könyvtára 1963 november-december hónapokban vizsgálatot végzett a műszaki tájékoztatás iránti igények tanulmányozására. A vizsgálat általános célja az volt, hogy a könyvtár munkájának további javításához nyerjünk kiindulási adatokat. A vizsgálatokkal ellenőrizni kívántuk többek között az anyag összetételét és mennyiségi eloszlását illető jelenlegi személynézési elveink helyességét, a könyvtári szolgáltatások megoldásának minőségét stb. Egyik fő célkitűzésünk az volt, hogy a könyvtár által kiadott dokumentációs kiadványunk szerkesztési elveinek helyességét ellenőrizzük.

Hasonló igénykutatások az utóbbi években sok helyütt történtek és itt nem kívánunk azok részletes ismertetésébe bocsátkozni. /A vonatkozó irodalmat illetően elég lesz, ha utalunk a TMT-ben DERI Miklósné tollából megjelent cikkekre és szerző hozzászólására /1/2/3/. A KGMTI-ben végzett vizsgálat azonban főleg az alábbi szempontokból eltért az előbbi vizsgálatoktól:

1. A vizsgálat egyetlen tervező intézet dolgozóira terjedt ki és a feldolgozott anyag a mintegy 800 műszakit magába foglaló összlétszámból csaknem 500 személyre vonatkozik. A vizsgálat reprezentatív volta tehát minden eddigi vizsgálatát felülmulata.
2. Míg az igénykutatások tulnyomó többsége eddig csak mérnökökre vagy az azokhoz hasonló képzettségű szakemberekre vonatkozott, a mi vizsgálatunk első ízben foglalta magában a technikusok egy tekintélyes számú csoportját is.
3. Ez volt az első kísérlet arra, hogy összefüggéseket igyekezzünk megállapítani a begyűjtött igénykutatási adatok és a könyvtári forgalmi adatok között. A vizsgálat módot nyújtott tehát arra, hogy a megszokott típusú könyvtári statisztikai adatok jellemző voltát ellenőrizhessük.
4. Az adatok feldolgozása lyukkártyás módszerrel történt és így megvolt a módunk arra, hogy bármely tetszés szerint kiválasztott két vagy több adatcsoportnak egymással való összefüggé-

seit vizsgálhassuk. /A lyukkártyás feldolgozást könyvtárunk ezuttal alkalmazta első ízben és az itt szóbanforgó célra a módszer rendkívül alkalmasnak bizonyult./

Más részről viszont, míg az általunk végzett vizsgálat néhány szempontból más előző vizsgálatoknál teljesebb képet tudott nyújtani a tájékoztatás iránti igényekről, addig némely más tekintetben szűkebb térre korlátozódott. Hangsúlyoznunk kell ugyanis, hogy a vizsgálat kifejezetten a szakirodalmi tájékoztatásra vonatkozott és így lényegesen szűkebb területet foglalt magába, mint amit a "scientific information" fogalma általában jelöl. Ennek a korlátozásnak két fő oka volt:

1. A vállalat műszaki munkájának jellege /tervezés és szerkesztés/ folytán a nem szakirodalmi típusú tájékoztató anyagnak /pl. tervtanulmányok, tervezési segédletek/ olyan domináns jellege van, hogy ha vizsgálatunk ezekre is kiterjedt volna, ez alapvetően változtatna meg az egész képet és az összes adatokat. Ezáltal a kapott adatok /például az idő-adatok/ két egészen különböző jellegű anyagra vonatkozóan keverve jelentkeztek volna és végül sem az egyik, sem a másik anyagcsoportra vonatkozóan nem lehetett volna érdemleges tanulságokat levonni. A két információs anyagtypus problematikája is eltérő. Helyesebbnek látszott tehát ezuttal megmaradni csak a szakirodalmi igények vizsgálatánál és a más természetű információs anyagra vonatkozóan esetleg egészen különálló vizsgálatot végezni.
2. A vizsgálat egyik legértékesebb vonása megítélésünk szerint éppen az volt, hogy módunkban állott ugyanazt a folyamatot két oldalról egyszerre vizsgálni /egyrészt az olvasók által megadott adatok, másrészt a könyvtári forgalmi statisztikák alapján/. Ez nem lett volna lehetséges, ha a vizsgálat olyan információs anyagra is kiterjedt volna, melyről a könyvtár adatokkal nem rendelkezett.

A vizsgálat lefolytatása

A vizsgálat kérdőívek segítségével történt, melyeket az összes műszakiaknak kiküldtünk. A kérdőívek kitöltésénél teljesen szabad kezűt adtunk arra nézve, hogy ki mely adatokra válaszoljon /ideértve a név feltüntetését is/. Ennek ellenére a dolgozók nagy többsége nagyon értékes kooperatív magatartást tanúsított /például névtelen kérdőív csak egy érkezett vissza/. Mivel azonban a kérdések jelentős része minden jóakarat ellenére is megválaszolatlan maradt, a feldolgozásnál mindig figyelembe kellett vennünk, hogy csaknem minden tételnél más és más volt a minta nagysága. Ez azonban az általunk alkalmazott kiértékelési módszer mellett komoly hátrányt nem jelentett.

Bár kíváncsi volt, hogy minél nagyobb adatanyag álljon rendelkezésre, nem akartuk befolyásolni a részvételi arányt. Így esetleges be nem érkezett kérdőíveket soha személy szerint nem reklamáltunk,

mert ezzel befolyásoltuk volna a minta reprezentatív voltát. /Más szempontból természetesen érdemes lett volna a könyvtár leggyakoribb olvasóitól a kérdőíveket külön is bekérni, de némi megfontolás után ezt a gondolatot elvetettük./

A feldolgozás kétsoros peremlyukkártyákon történt. A kód-rendszer kidolgozása az egész vizsgálat egyik legproblematicusabb része volt. Csak többszöri változtatás után jutottunk el a végső formához. A lyukak száma elegendő volt, a problémát azonban egyrészt az okozta, hogy kézi válogatást kellett tekintetbe vennünk, másrészt pedig, hogy a lyukkártyák későbbi használatával is számolva, egyes betűcsoportokat érintetlenül kívántunk hagyni további adatok feltüntetésére. A kód-rendszer is egészen egyszerű volt, úgy, hogy két tűnél többnek egyidejű alkalmazására soha nem volt szükség. Az egyes mezőnyök felhasználása a végleges kód-rendszerben a következő volt:

A-B	Gazdasági egység feltüntetése
C	Életkor
D-E	Beosztás
F	Végzettség
G	Nyelvtudás
H-I	Szakirodalmi tájékoztatásra fordított idő és annak elegendő volta
K	Akadályozó tényezők
L-M	Tájékoztatási anyag-típus
N	Tájékoztató célja
O	Anyag eredete /üzemi, közkönyvtári, saját/
P	Személyi könyvtár
Q	Vegyes adatok
R	Könyvtári forgalmi adatok
S	Dokumentációs kiadványok használata
T	Dokumentációval szembeni igények
U-Y	Későbbi felhasználás céljára fenntartva

Nem dolgoztuk fel a lyukkártyákon a kérdőívre adott válaszok szöveges részét /kivánságok és megjegyzések a könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatban, műszaki érdeklődési terület megjelölése stb./. Ezek feldolgozása más módon fog történni.

A lyukasztásnál nem szám kódot alkalmaztunk, hanem közvetlen jelzést. A mély-lyukasztást csak egyes esetekben alkalmaztuk, így nagyságrendi /például százalékadatoknál: ≈ 50 / vagy "igen - nem - nem válaszolt" megkülönböztetésre. A gazdasági egységeknél a mély-lyukasztást az alárendelt egységek megkülönböztetésére használtuk.

Természetesen sokkal jobb hatásfoku kód-rendszert lehetett volna kidolgozni akkor, ha gépi válogatást alkalmazhattunk volna. Erre azonban számítani nem lehetett és a feldolgozás valóban végig kézi uton történt. A kártyák jövőbeli felhasználásáról is egyelőre ez marad az irányelv.

További nehéz problémát jelentett a könyvtári forgalmi adatoknak olyan feldolgozása, hogy azok /függetlenül a könyvtári szolgáltatások jellegbeli eltéréseitől/ egyetlen számra legyenek redukálha-

tók minden személynél, mivel csak ilyen módon lehetett a könyvtári forgalmi adatot a vizsgálat adatainak statisztikai feldolgozásánál korrelációs tényezőként felhasználni. A megoldás végül is egy olyan pontszám meghatározása volt minden személyre /aki könyvtárunknak olvasója volt/, mely a következő könyvtári forgalmi tényezőket foglalta magában:

Könyvek, bekötött folyóiratkötetek, egyes folyóiratok és fordítások esetenkénti kölcsönzése. Folyóiratok kölcsönzése körözéssel. Folyóiratok kölcsönzése dokumentálás céljából /ha ez a dokumentálás annál az osztálynál történt, melyet a folyóirat tárgykörénél fogva érdekelt/. Az olvasónál 1964 január elején ténylegesen kint lévő könyvek száma. /Az utolsó tétel kivételével mindig az 1963 évre vonatkoztatva./

A pontszám megállapításánál nem vettük figyelembe a helyben olvasást /melyre vonatkozóan nem állott rendelkezésünkre személyekre bontott statisztikai adat/, sem pedig azokat a fordításokat, melyek nem kölcsönzés révén kerültek az osztályokra.

Fentiekhez némi magyarázat szükséges. Nyilvánvaló, hogy a felhasználás mértéke minden valószínűség szerint más a rendszeres körözés keretében kiadott folyóiratoknál, mint azoknál, melyek egyedi kivételre kerülnek. A felhasználás mértéke valószínűleg a dokumentálás céljára kiadott folyóiratoknál a legnagyobb. A kölcsönzési számadatokban csak az új kölcsönzések szerepeltek /meghosszabbítások nélkül/. Könyvtárunk ugyanis csak egy elvi 2 hetes kölcsönzési határidővel dolgozik, ha azonban a könyvet más nem kívánja kivenni, a kölcsönzést automatikusan meghosszabbítotttnak tekintjük. Ez a módszer nagy időmegtakarítást jelent a műszakiak számára, ellenben nagy mértékben befolyásolja a /látszólagos, statisztikailag kimutatott/ könyvtári forgalmat, erősen csökkentve azt. Ennek ellensúlyozására kellett számításba vennünk az egy adott időpontban kölcsönzésben lévő könyvek össz-mennyiségét is. Fordításoknál az a gyakorlat, hogy minden fordításból két példány készül. Az egyik a rendelő osztályra kerül, ez nem szerepel a könyvtári állományban. A másik könyvtári állományba kerül és csak a másodpéldányok kölcsönzési statisztikájának adatai állanak rendelkezésünkre és voltak figyelembe vehetők a fenti kumulatív könyvtárforgalmi pontszám megállapításánál.

Mindezeket azért kellett hangsúlyoznunk, hogy képet nyújtsunk arról, milyen problematikus minden könyvtári forgalmi adatnak az értékelése akkor, ha nem ismerjük teljes mértékben a szóbanforgó üzemenél, illetve könyvtárnál alkalmazott könyvtári gyakorlatot.

Még egy további tényezőt kell megemlítenünk, mint amely döntően befolyásolja a forgalmi statisztikai adatokat. Ez az a tény, hogy egész könyvtárunk szabadpolcos /"böngésző"/ elrendezésű. Ez tapasztalataink szerint nagy időmegtakarítást tesz lehetővé a műszakiak számára, ugyanakkor természetesen csökkentve a kölcsönzési volument. Ez a rendszer ugyanis teljesen kiküszöböli azt a gyakorlatot, mely szerint egy probléma megoldásához 4-5 vagy még több könyvet kölcsönöznek ki feleslegesen, amikor egyben is meg lehet találni a kívánt megoldást vagy adatot.

Az említett tényezők figyelembevételével minden olvasónknál megállapítottuk a kumulatív pontszámot. Hogy fogalmat adjunk az általunk használt nagyságrendről, az alábbiakban adjuk meg a forgalmi statisztikai adatokat, melyeken pontszámaink felépültek:

1964 januárban kintlévő könyvek száma összesen	3169
1963-ban kikölcsönzött könyvek száma /csak új kölcsönzés, átmenő tételek és ujrakölcsönzés nélkül/:	2017
Kikölcsönzött folyóiratok száma, egyedi kölcsönzéssel	1431
" " " körözéssel	2778
" " " dokumentálás céljára	1800
" fordítások " " "	35
" folyóiratkötetek száma /kötött/	303
Fenti forgalmi adatok alapján meghatározott brutto pontszám:	2638

A könyvtári olvasók mindegyike a forgalmi statisztikai adatok alapján 1-30 pontszámot kapott. Ez gyakorlatilag előnyös pontszám megválasztás volt, mivel a kérdőívek alapján megállapított olvasási volumen, vagyis a hetenként átlagosan szakirodalmi tájékozódásra fordított idő képezte vizsgálataink alapját, ez pedig az általunk végzett vizsgálatoknál gyakorlatilag 1 és 30 óra/hét értékek között mozgott.

A minta összetétele

Mint már említettük, mintegy 800 műszaki dolgozónkra kívántuk kiterjeszteni a vizsgálatot. A visszaérkezett kérdőívek megoszlása a következő volt:

Teljesen használható kérdőívek száma	389
Részben kitöltött kérdőívek száma	83
Feldolgozásra alkalmatlan kérdőívek száma	107
Vissza nem érkezett kérdőívek száma kb.	200

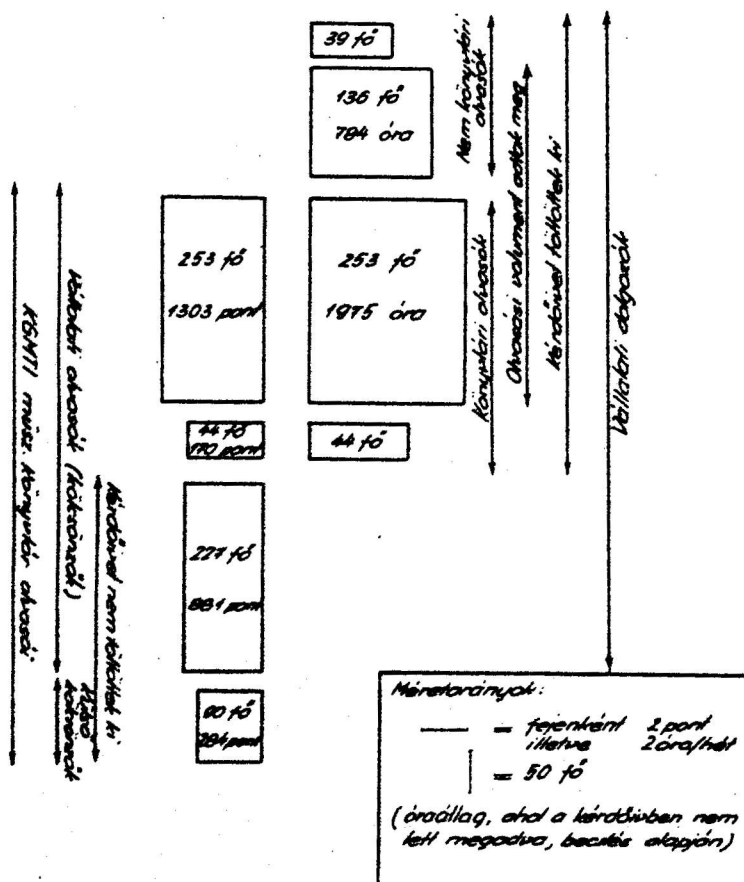
Megemlítjük, hogy a vissza nem érkezett kérdőívek jelentékeny része olyan műszakiaké volt, akik a szakirodalmi tájékoztatási rendszer szempontjából alárendelt fontosságú munkakörben dolgoztak /rajzoló és rajzmásoló/. Bár e kategóriák kiesését sajnáltuk, a már említett okoknál fogva nem kívántuk az adatszolgáltatás önkéntes voltát megbontani.

Az 1.sz. grafikon a vizsgálatban való részvételnek és a könyvtári forgalomban való részvételnek összefüggéseit mutatja. /A továbbiakban figyelmen kívül hagyjuk a feldolgozásra alkalmatlan kérdőíveket, tehát az alap általában - ha más nincsen megadva - 472 fő./

A vizsgálatban résztvevők megoszlása végzettség szerint az alábbi volt:

1.sz. ábra

A környezeti nyilvántartás és a vízgyűjtői adatok összehasonlítása

mérnök	185
más egyetem v. főiskola	30
technikus	186
egyéb	45
nem volt feltüntetve	26
	<u>472</u>

A vizsgálatban résztvevők megoszlása kor szerint a következő volt:

30 évnél fiatalabb	127
31-45 éves	225
46-60 éves	78
60 évesnél idősebb	32
nincs megadva	10
	<u>472</u>

A vizsgálatban résztvevőknél a nyelvtudás a következő volt: /a zárójelben feltüntetett adat a mérnökökre vonatkozik/.

Németül tud	243	/143/
Angolul tud	73	/ 56/
Franciául tud	51	/ 32/
Oroszul tud	38	/ 18/
Csehül tud	10	/ 4/
Románul tud	10	/ 6/
Olaszul tud	8	/ 3/

1-3 fővel szerepeltek a következő nyelvek: szerb, spanyol, holland, japán, görög.

Semmiféle idegen nyelvet nem tudott 193 személy /ebből 28 mérnök/ és csak németül tudott 134 személy /ebből 69 mérnök/.

Könyvtári statisztikánk is tartalmaz a nyelvtudásra vonatkozó adatokat, de e tekintetben korrelációs számítást nem tartottunk szükségesnek végezni. Azt azonban meg kell említenünk, hogy a könyvtári statisztika szerint az oroszul tudók száma irodánk műszaki dolgozói között nagyobb, mint azt a fenti /igen alacsony/ számérték mutatja, így a minta e tekintetben úgy látszik nem volt reprezentatív. Valószínűleg módosítóan hatott a statisztika kialakulására, hogy a tartósan kiküldetésben lévő kartársak nem szerepeltek a kérdőívet kitöltők között, már pedig ezek jelentékeny részben a nyelvet tudók közül kerültek ki.

Ki kell emelnünk, hogy a kérdőívek kifejezetten a saját szakterületen belüli passzív nyelvtudásra kértek választ*, tehát a "nyelvtudás" meghatározás, itt némileg eltér az általában alkalmazottól.

* Nyelvtudás = milyen nyelveken képes saját szakmájába vágó szakirodalmat megérteni.

A szakirodalmi tájékozódás mértéke és annak akadályai
--

A szakirodalmi tájékozódás mértékét a hetenként szakirodalmi tájékozódásra fordított idővel határoztuk meg, úgy, amint ez a hasonló típusú vizsgálatoknál másutt is történt. A szakirodalmi tájéko-

zódásra fordított idő a következőképpen oszlott meg:

1-2 óra/hét	63 fő
3-4 "	95 fő
5-8 "	121 fő
9-12 "	60 fő
13-16 "	20 fő
17-20 "	17 fő
20-nál több óra/hét	13 fő
nem adott meg időadatot	83 fő

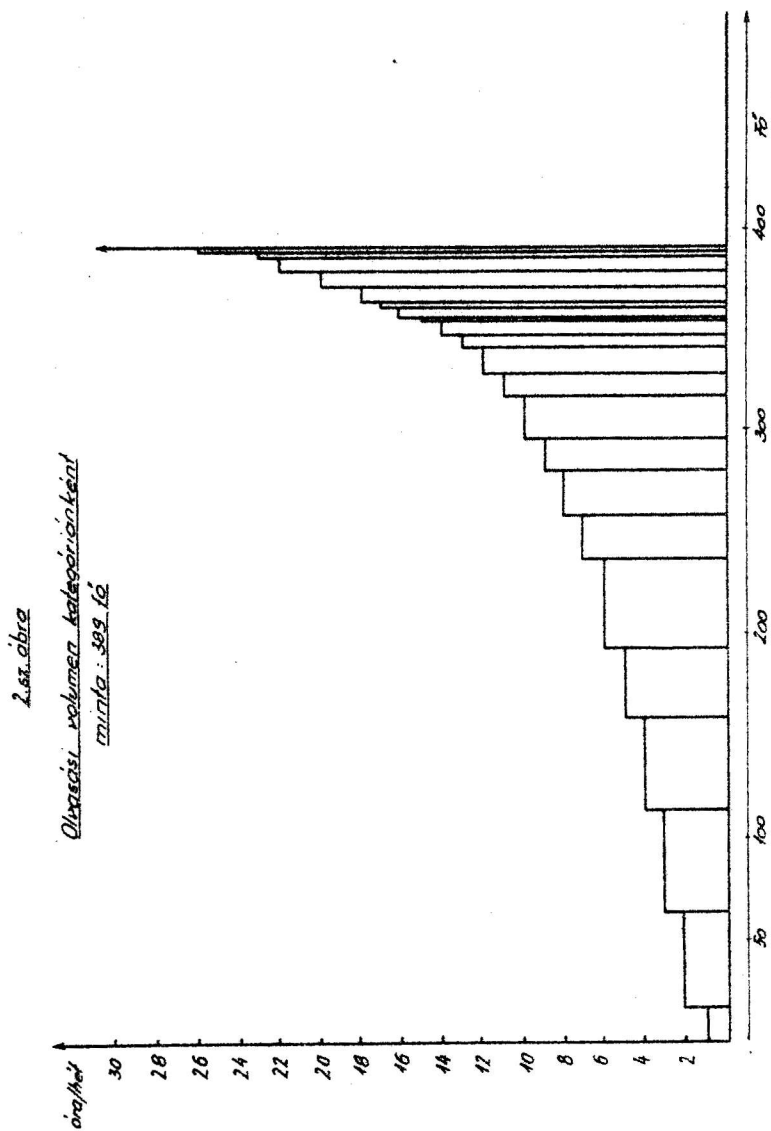
Összesen 389 személy tüntette fel az olvasási volument /óra/hétben kifejezve/ és ezekre vonatkozóan az átlagos idő 7,1 óra/hét volt.

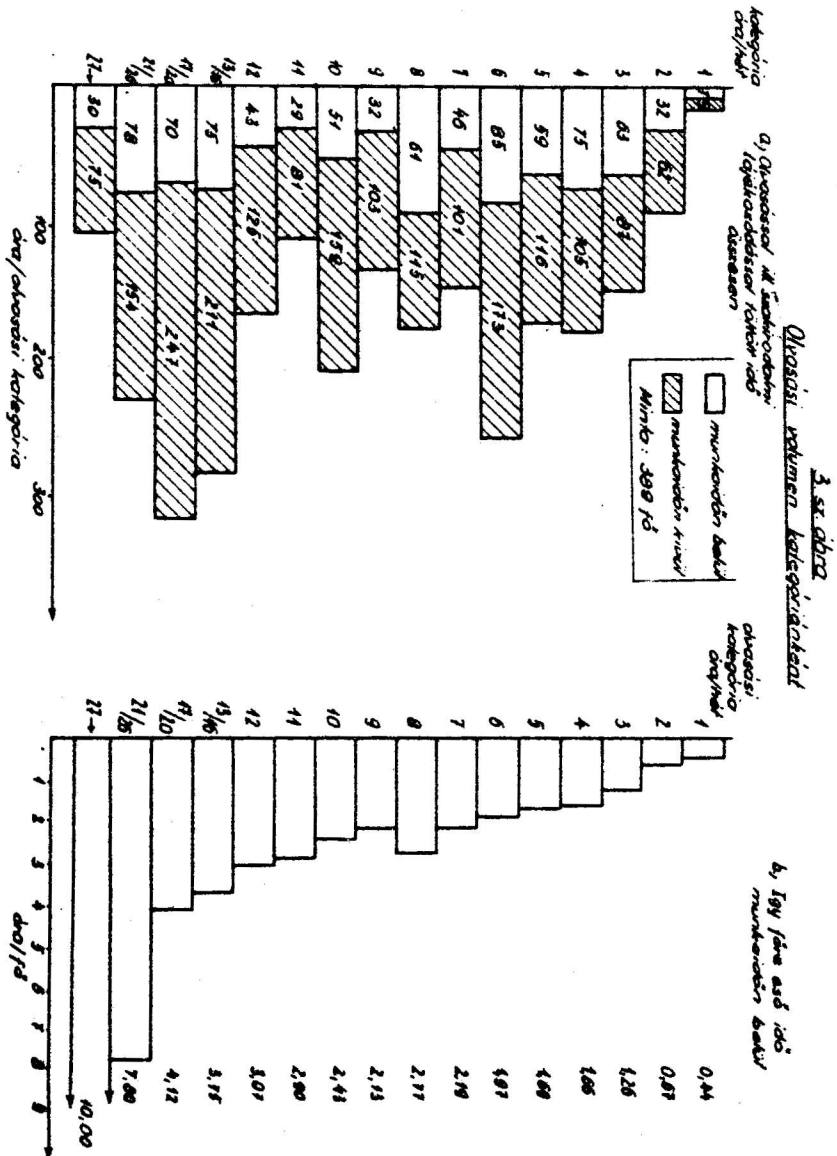
Az érték magasabb, mint a hasonló külföldi vizsgálatok többségében volt és nagyjából egy szinten mozog a TÖRNUDD által a dán és finn viszonyokra vonatkozóan végzett vizsgálat adataival /4/, a MARTIN-ACKOFF féle /5/ vagy az OMFB-MM vizsgálat /6/ értékénél azonban alacsonyabb.

A közvetlen összehasonlítást megnehezíti az a tény, hogy a szakirodalomból ismert legtöbb esetben a minta reprezentatív volta kétséges volt, vagy más típusú munkát végző műszaki szakemberekre vonatkozott, továbbá, hogy a vizsgálatok általában nem csak a szakirodalmi tájékoztatásra vonatkoztak. Ismét hangsúlyoznunk kell két tény, nevezetesen, hogy a fenti érték csak a szakirodalom tanulmányozására fordított időre vonatkozik /nem a többi információs módokra/, továbbá, hogy a mi mintánkban csaknem egyenlő arányban szerepeltek mérnökök és technikusok, továbbá jelentős számmal más végzettségűek is. Másrészt viszont a tervezési-szerkesztési munkánál reálisan nagyobb tájékozódási igényt kell feltételeznünk.

A megkérdezettek túlnyomó többsége nem tartotta elégségesnek jelenlegi szakirodalmi tájékozódását. Mindössze 87-en tartották jelenlegi tájékozódásukat kielégítőnek és 17-en nem adtak választ a kérdésre.

A teljesebb szakirodalmi tájékozódás fő akadályozó tényezője az időhiány. A 368 személy közül, akik nem tartották tájékozódásuk mértékét elégségesnek, 274-en jelölték meg az időhiányt mint legfőbb, további 55-en mint járulékos akadályozó tényezőt. A 274 megkérdezett közül 87 ezt jelölte meg egyetlen okként. A nyelvtudás hiánya, mint fő akadályozó tényező, csak 24 esetben szerepelt és a megfelelő szakirodalom hiánya 19 esetben. Más tényező volt a döntő akadály 12 esetben /pl. családi körülmények/ és 21 személy nem közölt észlelteket.

Más vizsgálatokhoz hasonlóan itt is bebizonyosodott, hogy a szakirodalommal való foglalkozás nagyrészt munkaidőn kívül történik. A munkaidőn belül szakirodalmi tájékozódásra fordított idő a kategóriák nagy részében /azoknál, akik heti 1-16 órát olvastak/ alatta maradt a heti 4 órának. Ez más szóval azt jelenti, hogy az olyan munkánál, ahol a munka előfeltétele komolyabb szakirodalmi ismeret, a heti 48 óra /vagy bármely más meghatározott/ munkaidő csak fiktiiv.

A 2.sz. ábrán kategóriánként tüntettük fel az olvasási volumen, ami azért különösen érdekes, mivel a műszaki tájékoztatás helyes megszervezése szempontjából véleményünk szerint nem annyira egy-egy információs igényvel bíró nagyobb csoport olvasási átlaga a fontos, mint inkább az, hogy milyen nagy az egész mintán belül a nagy információs igényű csoport, illetve a minimális információs igényű csoport.

A 3.sz. ábra a munkaidőn belül, illetve kívül szakirodalmi tájékozódásra fordított időt mutatja.

A szakirodalmi tájékozódásra fordított idő és a könyvtári forgalmi adatok alapján megállapított kumulatív pontszám egybevetése alapján kitűnt, hogy a korreláció kétségtelenül kimutatható, ha a szórtság egyes személyekre vonatkoztatva gyakran igen erős is. A korrelációs grafikont a 4.sz. ábra mutatja.

Ennél jobb korrelációt nem is igen várhatunk, ha figyelembe vesszük, hogy a szakirodalmi tájékozódás elég jelentős mértékben támaszkodott más, nem az üzemi könyvtárból származó anyagra, továbbá ha figyelembe vesszük olyan egyéb tényezőket is, melyek megnehezítik azt, hogy a könyvtári statisztikai adatok alapján ítéljük meg egyes személyek szakirodalmi tájékozottságát. Ilyen tényezők például a szekunder olvasókör /tehát a mások által kikölcsönzött anyag használata olyan személyek által, akik a könyvtárnak nem olvasói/, az egyes gazdasági egységeknél működő, az egész egység számára információs munkát és feltárást végző személyek stb.

E vizsgálat adatai ténylegesen módot nyújtottak arra, hogy némi tájékozódást nyerjünk a szekunder olvasóköréről, melyről az üzemi könyvtárak tudnak ugyan, de általában igen keveset. Most azért, hogy a megvizsgáltak közül különválasztottuk a könyvtárunk olvasói között nem szereplő személyeket és ezeknél megnéztük, hogy saját bevallásuk szerint tájékozódásuk milyen mértékben támaszkodik a mi könyvtárunk anyagára, arra az eredményre jutottunk, hogy ezeknél meglehetősen tekintélyes ez a "szekunder olvasás".

A személyi könyvtárak
és dokumentációk szerepe

A műszaki tájékoztató rendszerünkkel foglalkozó szakirodalom az elmúlt évtizedekben csaknem teljesen figyelmen kívül hagyta a személyi műszaki könyvtárakat, melyek pedig a

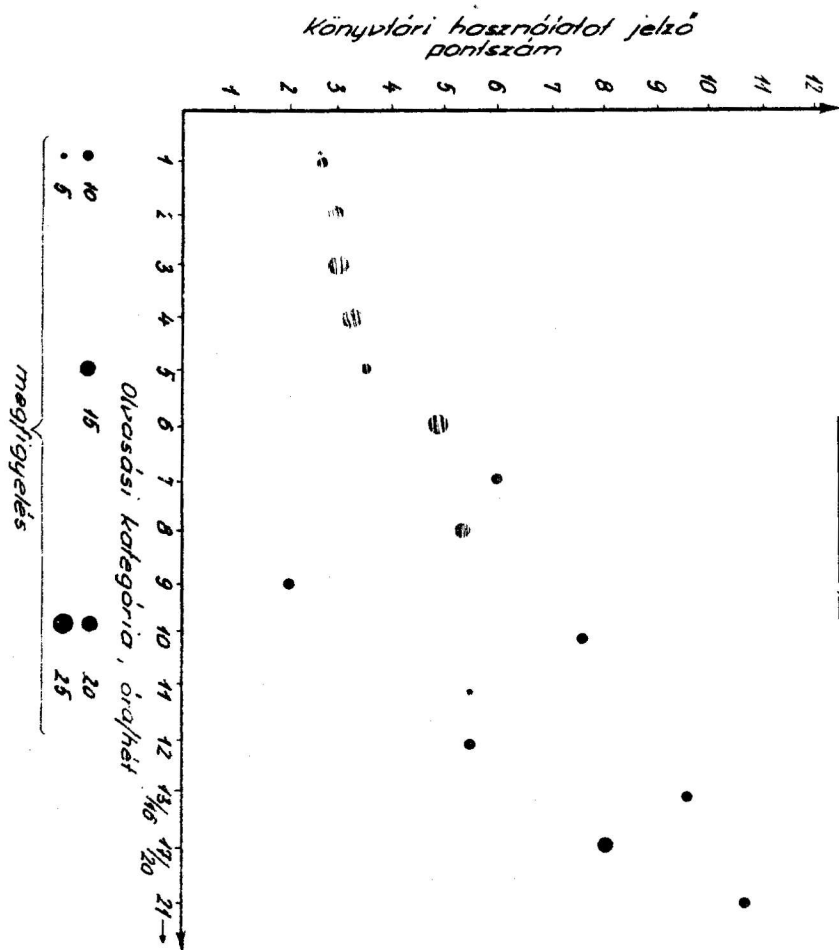
legszerűsebb tömegbázist kellene hogy képezzék.

Vizsgálataink egyik fő célja volt, hogy az ezzel kapcsolatos kérdéseket igyekezzék némileg tisztázni. A kapott válaszok azt a

4. sz. ábra

Korreláció a könyvtári forgalmi adatok és az olvasás (szakirodalmi közzétartás) mértéke között

Minta: 253 fő

kissé meglepő tényt mutatták, hogy a megkérdezettek nem kevesebb mint negyed része merítette szakirodalmi tájékozódását jó részben /50 % vagy ennél nagyobb arányban/ saját /vagy mások/ személyi könyvtárából.

Mivel az eredmény meglepő volt, részletesebb korrelációs számításokat végeztünk a beérkezett különböző jellegű adatok között /olvasásra fordított idő - a szakirodalomnak személyi könyvtárból eredő aránya - személyi könyvtár mérete - stb./. Ennek alapján kétségtelenül megállapítható volt, hogy a személyi könyvtárak valóban igen jelentős szerepet játszanak a szakirodalmi tájékoztatásban, ha valószínűnek látszik is, hogy az erre vonatkozó becslésnél bizonyos pszichológiai tényezők folytán alighanem hajlam mutatkozott a saját könyvtár szerepének tulbecsülésére. Ezen kívül az is kétségtelen, hogy főleg a kevesebbet olvasó kategóriák támaszkodtak elsősorban saját anyagra.

Fentiek ellenére is kétségtelen, hogy a személyi könyvtárak és a személyi dokumentációk /az utóbbiak fontosságát különben már régóta nagyon is ismertük/ olyan tényezőt jelentenek, melynek fontossága sokkal nagyobb, mint azt eddig általában feltételezték.

A személyi könyvtárakra vonatkozóan vizsgálatunk az alábbi eredményt mutatták:

20 kötetnél kisebb könyvtárral rendelkező:	144	/ebből mérnök:	47/
20-50 kötetes	"	"	"
50-100 "	"	"	"
100 kötetten felüli	"	"	"
	136	"	75/
	37	"	24/
	28	"	20/
Osszesen:	345	"	166/

Kérdőívünkben a személyi könyvtárak méretére vonatkozó kérdéssel kapcsolatban kifejezetten hangsúlyoztuk, hogy a személyi könyvtárnak a mindennapi élettel kapcsolatos műszaki jellegű anyaga nem veendő figyelembe. Ezt szükségessé tette az a tény, hogy a technika /rádió, televízió, motor, autó, házipítés/ ma már a nem műszakiak életében is fontos tényező, ezt az anyagot azonban a műszaki tájékozási rendszer vizsgálatánál - ami a jelen esetben a feladat volt - nem lehet figyelembe venni.

Legalább ugyanilyen fontosságot kell tulajdonítanunk annak a ténynek, hogy a megkérdezettek közül 192-en készítenek saját dokumentációt. Ezeknek a személyi dokumentációs gyűjteményeknek a további kiépítését könyvtárunk minden eszközzel elő kívánja mozdítani a jövőben is és ezek - gyakorlati tapasztalatunk szerint is - gyakran igen értékes módon egészítik ki az üzemi dokumentációs munkát.

Egészen más a helyzet az egyéni előfizetésben járó folyóiratok esetében. Ez sajnos egész vizsgálatunk során egyike volt a legkedvezőtlenebb képet mutató tényezőnek.

Egyéni előfizetésben az egyes folyóiratok a következő példányszámban járnak a megkérdezett műszakiaknak:

Kohászati Lapok	27
Gép	15
Gépgyártás Technologia	10
Magyar Építőipar	6
Magyar Építőművészet	6
Elektrotechnika	5
Villamosság	5
Technika	18
Küszaki Élet	31

Ezen kívül volt még 47 vegyes előfizetés különböző magyar lapokra /jó részük: Autó és Motor, illetve Rádiótechnika/, továbbá 14 külföldi lap járt /főleg üsemi lapok, hihetőleg tiszteletpéldányként/.

Könyvtárunk régi tapasztalata volt, hogy a magyar műszaki folyóiratok iránti érdeklődés rendkívül csekély. Ezt azsal magyaráztuk, hogy a lapok nagy számban járnak személyi előfizetesként a műszakiaknak és ez a feltételezés, a magyar folyóiratok viszonylag alacsony előfizetési árát véve figyelembe, jogos is volt. Most azonban bebizonyosodott, hogy a feltételezésünk helytelen volt. A fentiek alapján kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy hazai folyóirataink nem töltik be azt a kellő szerepet műszaki tájékoztató rendszerünkben, amelyet a hazai folyóiratok általában minden országban betöltenek. Szerző nem éri hivatottnak magát arra, hogy véleményt mondjon, vajon a hiba a magyar szakfolyóiratok műszaki színvonalában, témakörük megválasztásában, vagy a folyóiratok terjesztési technikájában rejlik-e. A probléma azonban sokkal súlyosabb, semhogy belezugodhatnánk és műszaki tájékoztatási rendszerünk irányítóinak figyelmét feltétlenül fel kell hívni a problémára.

Kiadványtípusok

Az egyes kiadványtípusoknak a szakirodalmi tájékoztatásban játszott szerepét az 5.sz. ábrán láthatjuk. A könyv és a folyóirat nagyságrendileg egyforma szerepet játszik és a tájékozódás forrásául együttesen mintegy 70%-

os mértékben szolgál.

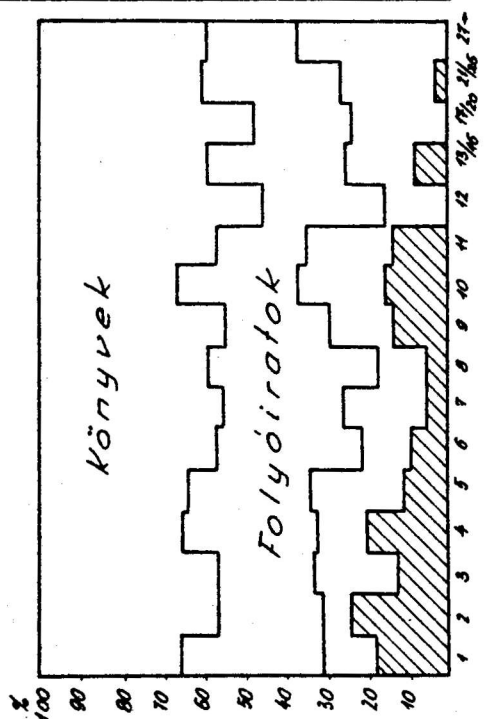
Bizonyos mértékben meglepő volt az a tény, hogy a folyóiratok iránti érdeklődés meglehetősen egyforma szinten van az összes olvasási kategóriákban, holott azt várhattuk volna, hogy a nagyobb szakirodalmi igényű kategóriákban a folyóiratok aránya nagyobb lesz. Ezenkívül a folyóiratok arányát alacsonyabbnak találtuk, mint azt megítélésünk szerint szükségesnek találtuk egy tervezőiroda számára. Ennek egyik oka az volt, hogy vizsgálataink nem csak mérnökökre vonatkoztak /a mérnököknél ténylegesen nagyobb arányszámot találtunk a folyóiratokra vonatkozóan/. Másik ok, ami miatt a folyóiratok aránya kisebb, mint a külföldi vizsgálatoknál, feltétlenül az a tény, hogy hazai folyóirataink csak kis mértékben képezik a tájékozódás alapját. További tényező tapasztalataink szerint az, hogy éppen a legutóbbi években, a matematikai-statisztikai módszerek alkalmazásának elterjedésével nagy az érdeklődés a matematika iránt, ez pedig elsősorban könyvekben található. Mindezekből függetlenül a vizsgálat egyik tanulsága az volt, hogy a következőkben fokozott mértékben

5. sz. ábra

Az olvasott anyag mennyisége kiadványtípusok szerint, %-ban. Az egyes olvasási kategóriákban

Ninla: 309 fő

ismertető az anyagolvas

olvasási kategória, átlagok

5. ábra
Az olvasott anyag, megvalósuló kiadványtípusok szerint, %-ban. Az egyes olvasási kategóriákban, ahol a mértékelt (köz, helyi) nem adtak meg.
Ninla: 88 fő

A/kategória: könyvtári olvasók
B/kategória: nem azonosítottak a könyvtári olvasók körében

kell a szakirodalom iránti érdeklődést elsősorban a korszerűbb anyagot tartalmazó szakfolyóiratok felé fordítanunk.

Az egyes kiadványtípusoknak - így nevezetesen a dokumentációs kiadványoknak - fontosságára a szakirodalmi tájékoztatásban e rövid tájékoztató cikk keretén belül nem térhetünk ki. Ezzel kapcsolatban olyan részletesebb tanulmányozásra volt szükség, melynek eredményei még nem állanak rendelkezésre.

. 0 .

A fentiekben csak rövid előzetes ismertetést kívántunk adni arról az igénykutatási vizsgálatról, melyet a KGMTI könyvtára végzett, és melyről részletes, - statisztikai kiértékelésen alapuló - beszámolót más alkalommal fogunk nyújtani. A rendkívül nagy adatanyag részletes feldolgozása még nem fejeződött be és ez az oka annak, hogy ebben az előzetes tájékoztatásul szolgáló beszámolóban sok olyan tényezővel nem foglalkoztunk, melyekkel kapcsolatban az adatok helyes értékelése csak beható tárgyalás és különböző adatok statisztikai egybevetése alapján történhetik. E vizsgálatainknál is kitűnt, hogy egyes kiragadott statisztikai adatok gyakran távolról sem nyújtanak helyes képet a tényleges problémákról és ezért nem látszott indokoltnak néhány tényezővel kapcsolatban akár csak részletheadatok is közölni mindaddig, amíg a teljes feldolgozás meg nem történt.

Hasonlóképpen nem kívántunk kitérni több, kifejezetten helyi problémát jelentő tényezőre. Az a tény, hogy a vállalat 500 műszaki dolgozója véleményéről kaptunk többé-kevésbé teljes képet könyvtárunk munkájával és általában a szakirodalmi tájékoztatásra vonatkozó kérdésekkel kapcsolatban, megbecsülhetetlen segítséget nyújtott számunkra.

Összefoglalásként megállapíthattuk, hogy a szakirodalmi igénykutatás rendkívül értékes, és csaknem elengedhetetlen eszköz arra, hogy a hagyományos típusú könyvtári statisztikai adatokkal egybevetve és azokat kiegészítve helyes képet nyerjünk egy intézmény műszaki tájékoztatás iránti igényeiről.

Sajnos az eredmények kiértékelését nagy mértékben nehezíti az a tény, hogy éppen mivel e téren uttörő munkát végeztünk, nem tudtuk az adatokat más hasonló intézetek vagy üzemek eredményeivel összehasonlítani. Így csak feltevésekre voltunk utalva annak megítélésében, hogy az egyes felmerült problémák és jellegzetességek mennyiben eredtek az üzemi viszonyokból, mennyiben tükrözik vissza a tervező vagy kutatóintézetek közös problémáit, vagy végül mennyiben tekinthetők országos, esetleg világviszonylatban is fennálló problémáknak. Kíváncsún lenné, hogy más üzemekben is végezzenek hasonló kutatásokat, ami nemcsak az eredmények értékelése szempontjából lenne előnyös, hanem a vizsgálati módszereket is bizonyára jelentősen fejlesztené.

.. 0 ..

IRODALOM

- /1/ DÉRI Miklósné: A tudományos tájékoztatás iránti igény vizsgálatainak módszerei. TMT, 1963. 6-7.sz. 453-464.p.
- /2/ DÉRI Miklósné: A tudományos tájékoztatás iránti igény vizsgálatainak néhány eredménye. TMT, 1963. 8.sz. 611-616.p.
- /3/ PATEK Ferenc: Hozzászólás a tudományos tájékoztatás iránti igény vizsgálatával kapcsolatos problémákhoz. TMT, 1963. 9-10.sz. 714-718.p.
- /4/ Proceedings of the International Conference on Scientific Information. Washington, D.C. November 16-21. 1958. Washington, 1959. National Academie of Science.
AREA, I.: Literature and reference needs of scientist.
- /5/ MARTIN, M.W. - ACKOFF, R.L.: The dissemination and use of recorded scientific information. Management Science, 1963. 2.sz.
- /6/ OMFB - MM jelentés: A szakirodalmi dokumentációs szolgáltatók iránti igények vizsgálata. I-III. Pp. 1963.

.. 00 ..

PATEK, F.: Investigating the requirements for information through special literature in an office for planning. Some questions on methodology.

A short description is given of research on the requirements for special literature conducted in an office for planning. A methodological summary and the principal data of the obtained results are published. The investigations were carried out by the questionnaire method; the number of questionnaires subjected to processing was 472. There were 185 engineers and 186 technicians among the persons supplying data in the course of the investigation. The data were processed by the marginal punched card method. The average time expended on the entire investigation was 7.1 hours weekly.

PATEK.F.: Untersuchung des Anspruches auf Information in einem Planungsbureau - einige methodische Probleme.

Die Studie gibt eine kurze Beschreibung der in einem Planungsbureau durchgeführten Untersuchung des Anspruches betreffs fachliterarischer Information, mit methodischer Zusammenfassung und Datenmitteilung über die erhaltenen Ergebnisse. Die Untersuchung wurde mit dem Fragebogenverfahren durchgeführt, wobei die Zahl der bearbeiteten Fragebogen 472 betrug. Unter den im Laufe der Untersuchung Angaben liefernden Befragten waren 185 Ingenieure und 186 Techniker. Die Daten wurden mit dem Randlochkartensystem bearbeitet. Der für die fachliterarische Untersuchung angewandte Zeitdurchschnitt betrug für die gesamte Probe 7,1 Stunden/Woche.

..
..